PROBLEMY WCZESNEJ EDUKACJI / ISSUES IN EARLY EDUCATION ISSN 1734-1582
3 (38) / 2017 e-ISSN 2451-2230

Marta Krasuska-Betiuk
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
marta.betiuk@wp.pl

Medialne reprezentacje kultury literackiej, czyli wiedza o książce dla dzieci – (nie) tylko w Sieci

Summary

The media representations of literary culture or knowledge about a book for children – (not) only on the Web

The purpose of the text is to identify and description certain dimensions of literary culture that are represented in digital media and relate to the children's recipient. The method used content analysis, mainly Polish websites, indicate the dominant media enabled representations of knowledge about children's book and its contexts (reading culture, the role of intermediary). Described some forms of presence of literature for children and youth in cyberspace, such as portals and blog reviewers, websites writers and books, journals and literary blogs, forums readers, radio and TV programs. Scientific knowledge of literary culture is represented in the network to a lesser extent in comparison to popularizing, commercial and promotional activities of publishers and other entities. The source of scientific information are the pages of international conferences, associations, organizations and libraries. To a lesser degree, open source licenses are digitally released as original scientific studies, such as books, journals and research reports.

Słowa kluczowe: kultura literacka, medialne reprezentacje, wiedza o książce dziecięcej, cyberprzestrzeń

Keywords: literary culture, media representations, knowledge about children's book, cyberspace

Współczesna kultura literacka a media cyfrowe

Kultura literacka dzieci i młodzieży wymaga interdyscyplinarnej refleksji naukowej, obejmującej zagadnienia wiedzy o książce – jej statusie, specyficznych i społecznych zadaniach, problematykę zachowań literackich niedorosłych czytelników oraz kwestie tworzenia i odbioru tekstów w kontekście audiowizualnego typu kultury. Badaczy zdaje się łączyć to samo dążenie do odsłaniania archetypów komunikacji literackiej w hybrydycznym, postmedialnym krajobrazie zmieszanych światów, gatunków i ról nadawczo-odbiorczych. Nowe media (media cyfrowe) stały się bowiem przestrzenią nie tylko upowszechniania tekstów kultury, ale także miejscem ich recepcji. W ciągu ostatnich dwóch dekad nastąpiło przewartościowanie i rozpad kanonu, w miejsce którego powstały odmienne subkanony, konstruowane

z uwzględnieniem praktyk kulturowych i zainteresowań czytelniczych współczesnych odbiorców. Konsekwencją tych przemian jest dzisiejsza kultura literacka, ściśle powiązana z rzeczywistością mediów cyfrowych, zmianie uległy praktyki literackie związane z nowymi nośnikami literatury (Hopfinger 2010). Internet sprzyja wytworzeniu się inteligencji zbiorowej, a to oznacza wypracowanie systemu otwartego dzielenia się wiedzą, albowiem żadna jednostka nie jest w stanie opanować wiedzy w całości, nikt nie wie wszystkiego, zatem konieczna jest wymiana i współpraca między ludźmi, aby wiedza mogła swobodnie przepływać. Wiedza powstaje w wyniku synergii, a Internet jest miejscem, który tę synergię wyzwala. Bazarowa metodologia tworzenia spowodowała, że coraz częściej w dyskursie okołointernetowym pisze się o internetach, zwracając uwagę na zróżnicowane praktyki korzystania z tego medium. Internet tworzony w myśl modelu katedry był hermetyczny, enigmatyczny i daleki od wzorców przyjaznych użytkownikom (*user-friendly*). Internet bazaru stał się medium egalitarnym, dostępnym dla wszystkich bez względu na poziom technicznych kompetencji (Szpunar 2017: 7). Ma to wpływ na współczesną komunikację literacką, w której wyraźnie dostrzega się obecność nieprofesjonalnych, internetowych instytucji, przejmujących zadania zarezerwowane dotąd dla zawodowców (bibliotek, instytutów badawczych etc.). Nieformalne instytucje życia literackiego w Sieci zajmują się wypełnianiem białych plam obiegu instytucjonalnego, wyprzedzając instytucje tradycyjne (Maryl 2012). Wystarczy przywołać projekty dystrybucyjne typu *Wolne Lektury*, profile facebookowe przedsięwzięć, np. *Look Polish Picturebook*, różne portale kulturalno-literackie przejmujące funkcje czasopism *Ryms*, czytelnie książek dla dzieci jak *First Book*, blogi z recenzjami książek, odgrywające rolę krytyki literackiej czy wydawnictwa internetowe umożliwiające łatwą publikację e-booków. Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej w corocznych badaniach uwzględnia krąg zagadnień związanych z dynamicznym wzrostem oddziaływania Internetu w Polsce. Sama Sieć nie stała się alternatywą dla tradycyjnego obiegu czytelniczego, lecz raczej jego uzupełnieniem i dopełnieniem (Wierny 2008: 168). Powstanie Sieci 2.0 zaowocowało pojawieniem się ciekawych fenomenów związanych z komercyjną promocją książki dziecięcej (Zając 2013: 217). Obudowywanie tekstu literackiego obrazem i dźwiękiem, dodawanie do niego filmu czy książki do kolorowania skutkuje przyznaniem większej autonomii odbiorcy dziecięcemu, który nawet jeśli nie potrafi czytać, nie musi być całkowicie uzależniony od dorosłego pośrednika lektury (Zabawa 2013: 43). Istotą „nowomedialnego dzieciństwa" jest nieokreślony czas zamknięcia aktywności percepcyjnej odbiorcy (Wróblewski, Kruszyńska, Szwagrzyk 2015: 11).

Socjologiczna i literaturoznawcza perspektywa badań medialnych reprezentacji wiedzy o książce dziecięcej i jej kontekstach

W analizie relacji odbiorcy z mediami odwołać się możemy zarówno do koncepcji teoretyków literatury, jak i socjologów wiedzy, kontekst badań wyznacza także socjologia Internetu i socjologia wiedzy wizualnej. Z obszaru krytyki literackiej użyteczna wydaje się koncepcja wspólnoty interpretacyjnej Stanley'a Fisha wytwarzanej przez grupę mają-

cą wspólny punkt widzenia albo sposób organizowania wiedzy o świecie i doświadczeń. Uformowane przez zbiorowość jednostki interpretują dany tekst bardziej lub mniej jednakowo – jednakowość ta nie wynika z tego, co zaprojektowane w tekście, lecz ze wspólnoty przekonań i poglądów między czytelnikami. Internet sprzyja organizowaniu się zbiorowości ludzkich, które pracują wspólnie, tworząc umysł zbiorowy („inteligentny tłum"). Współpracujące jednostki pracują jak jeden organizm i wytwarzają wiedzę wyższej jakości w porównaniu z wynikami, które osiągnąłby pojedynczy człowiek. Wiedza jest konstruowana i uwarunkowana społecznie. Podejście takie nawiązuje do klasycznej koncepcji kolektywnych reprezentacji E. Durkheima (rozwijanej w teorii reprezentacji społecznych S. Moscoviciego), która jest użyteczna także w badaniu mediów (Höijer 2011). W koncepcji kolektywnej inteligencji można również odnaleźć nawiązania do pojęcia noosfery, czyli wspólnej wszystkim ludziom sfery duchowej otaczającej świat.

Za sprawą mediów cyfrowych zmienił się sposób powstawania, tworzenia i upowszechniania wiedzy. Zauważalną tendencją w komunikacji zbiorowej jest współistnienie dwóch modeli dystrybucji wiedzy. Pierwszy to model ekspercki (związany z mediami masowymi), w którym nadawcy o różnych poglądach obdarzeni są instytucjonalnym autorytetem i ponoszą odpowiedzialność za przekazywane przez siebie treści. Drugi to model wiedzy rozproszonej, w którym mamy do czynienia z bardzo wieloma nadawcami, posiadającymi określoną wiedzę na temat wąskiego wycinka rzeczywistości. Różnica między tymi dwoma rodzajami wiedzy tkwi w sposobie jej uzasadniania (Juza 2007). Analitycy mediów wskazują na trend spersonalizowania komunikatów odpowiednio do etapu edukacji i ról pełnionych przez jej podmioty.

Metodologiczne podstawy badań reprezentacji kultury literackiej w nowych mediach

Jak już wspomniano, inspiracje dla badań kultury literackiej[1] płyną dziś z wielu stron, czyniąc z nich przedsięwzięcie interdyscyplinarne. Badania kultury literackiej dzieci i młodzieży mają we współczesnym literaturoznawstwie swoją ugruntowaną pozycję, bez większych opóźnień docierają do nich rezultaty kolejnych „zwrotów" w humanistyce, zachowują przy tym swoją specyfikę związaną z wyjątkowym odbiorcą (Czabanowska-Wróbel 2016).

[1] Takie podejście badawcze prezentują wypowiedzi badaczy zebrane w czasopismach „Teksty Drugie" o znamiennych tytułach *Kultur@ literacka* (2012) i *Nowa (?) filologia* (2014). Redaktor obu tomów – Maciej Maryl przekonuje, iż pismo od lat uprawia cyfrową humanistykę i syntetycznie zestawia zespół głównych założeń tak pojętej humanistyki cyfrowej, które można odnieść do pola badań literackich. Polską refleksję badawczą nad kulturą literacką zdominowały dwa paradygmaty: strukturalistyczno-historycznoliteracki oraz semiotyczno-socjologiczny. Określenie i zbadanie swoistości współczesnej kultury literackiej wydaje się najbardziej palącym zadaniem wiedzy o kulturze literackiej (Maryl 2012, 2014), humanistyka cyfrowa zaś sytuuje się w przestrzeni między dwoma światami – tradycjami naukowymi humanistyki a nową, dynamicznie rozwijającą się kulturą cyfrową. Zadaniem badaczy jest rozumienie obydwu światów i niejako mediowanie między nimi poprzez transmitowanie (w obydwu kierunkach) idei i stanowisk.

Główny problem badawczy prezentowanego tekstu dotyczy medialnych reprezentacji wiedzy o książce dziecięcej. Zastosowano technikę badań medioznawczych zwaną analizą zawartości (AZ). Służy ona wyciąganiu wniosków na podstawie systematycznej i obiektywnej identyfikacji precyzyjnie określonych właściwości tekstu (Holsti 1969 za Lisowska-Magdziarz 2004:14). Analizie poddano treść i formę zawartości wizualnej i tekstowej wybranych mediów cyfrowych (głównie polskojęzycznych stron internetowych z tekstami na temat literatury dziecięcej, zarchiwizowanych stron programów radiowych i telewizyjnych udostępnianych w Sieci). Jej celem był opis pewnego wycinka rzeczywistości w mediach (tu: naukowej i popularnonaukowej refleksji na temat literatury dziecięcej i młodzieżowej). W praktyce oba rodzaje dyskursów „medialny" i „w mediach" często nakładają się, dlatego trudno oddzielić od siebie ich treści. Pierwszy tworzą wypowiedzi poszczególnych osób lub grup społecznych na temat kultury literackiej dzieci i młodzieży, medialny natomiast rządzi się regułami epistemologii umysłu telewizyjnego i wymagałby głębszych analiz. Analiza zawartości struktury i proporcji ilościowych współczesnych przekazów medialnych, powiązanych z zagadnieniem kultury literackiej niedorosłego odbiorcy, stanowi dla badacza nie lada wyzwanie, wymaga bowiem znalezienia klucza do analizy i opisu wizualności, polisemiczności mediów, gatunkowej hybrydyczności, telewizyjnego modelu odbioru, inter- i metatekstualności współczesnych mediów (Lisowska-Magdziarz 2006). Zastosowana w badaniach analiza ma charakter strukturalny, co oznacza, że dominuje podejście jakościowe (bardziej arbitralne i mniej obiektywne), jest selektywna, ilustracyjna, nakierowana na użytkownika dorosłego. Zastosowano celową i logiczną metodę doboru próby (Lisowska-Magdziarz 2004: 61), dlatego wybrano materiał na podstawie obiektywnych warunków, znanych z doświadczenia[2]. Badacza (tu autorkę tekstu) interesowały źródła, w których obecna jest refleksja na temat literatury dziecięcej i młodzieżowej: profesjonalne portale organizacji o zasięgu globalnym, strony internetowe książek, pisarzy, ilustratorów i wydawnictw, strony krajowych stowarzyszeń naukowych, strony seminariów, kongresów i konferencji, blogosfera, wypowiedzi na forach internetowych. Sygnalnie przywoływane są strony poświęcone konkretnym zagadnieniom (np. obecności antyku w literaturze dziecięcej), sygnalnie także strony o charakterze encyklopedycznym (np. *Encyklopedia dzieciństwa*).

Po lekturze materiału badawczego utworzono klucz kategoryzacyjny. W tym celu posłużono się indukcyjnym modelem procedury AZ. Zdecydowano o zogniskowaniu analiz na identyfikacji i charakterystyce nadawców/autorów komunikatów (***kto się wypowiada***), odbiorców (***do kogo?***), na samych przekazach (***co się mówi?)*** oraz ich jawnych intencjach (***w jakim celu mówi i w jakiej sytuacji?***). Tekst niniejszy obejmuje opis przekazów zastanych (przeglądanych w okresie od maja 2015 roku do maja 2017) na temat książki dziecięcej i jej kontekstów (kultury literackiej). Podstawową zasadą doboru próby była reguła wyczerpania, jakkolwiek przy tak płynnej materii przedmiotu badań trudno ją zachować. Starano się dotrzeć do wszystkich przekazów mających znamiona profesjonalizmu (legity-

[2] Autorka tekstu prowadzi od 5 lat zajęcia akademickie na kierunku pedagogika z przedmiotu *Współczesna literatura dziecięca i młodzieżowa.*

mizacja instytucjonalna i personalna, np. autorem portalu jest nauczyciel, kulturoznawca, twórca). Nie prowadzono pogłębionej analizy treści dyskursu medialnego, podejmowano raczej próby pokazania zastanych form i środków komunikacji. Podobne analizy zasobów sieciowych podejmowali badacze książki dziecięcej (Tałuć 2009; Borowski 2015).

Reprezentacje eksperckiego i potocznego nurtu wiedzy o kulturze literackiej w nowych mediach

Przegląd zakresu wiedzy reprezentowanej intencjonalnie w mediach cyfrowych oraz formalnych rozwiązań stosowanych przy prezentowaniu wiedzy uwidacznia jej rozwarstwienie na dwa główne nurty: wiedzę legitymizowaną i wiedzę popularną (Lisowska-Magdziarz 2009). Pierwsza w znacznym stopniu tożsama z wiedzą naukową dotyczy zagadnień o wysokiej istotności poznawczej czy kulturalnej, oparta jest na badaniach naukowych i procedurach logicznych, ma charakter kompleksowy, jest całościowa i wewnętrznie uhierarchizowana, uwiarygodniona instytucjonalnie (na portalach The International Research Society for Children's Literature IRSCL, The International Board on Books for Young People IBBY, Biblioteki Narodowej, Instytutu Książki), przez słowniki, leksykony, poparta autorytetem eksperta. Reprezentantem takiej wiedzy jest naukowiec/ekspert, zawodowo związany z książką dziecięcą, który tę wiedzę przekazuje i uwiarygadnia. Przykładem mogą być strony międzynarodowego projektu *Our Mythical Childhood… Classics And Children's Literature Between East & West*, filmowy zapis (udostępniony przez kanał YouTube) międzynarodowego, anglojęzycznego seminarium naukowego *Literary Margins and Digital Media*, które trwało od 15–17 kwietnia 2015 i było organizowane przez Academia Europaea Knowledge Hub-Wrocław i Uniwersytet Wrocławski. Podstrony Biblioteki Narodowej zawierają zasoby cyfrowe poświęcone kulturze dziecięcej. Przykładem jest portal projektu wydawniczego „Czytam sobie", na którym w zakładce *Okiem eksperta* grono znawców wypowiada się o zaletach samodzielnego czytania przez dzieci. Strony Centrum Literatury Dziecięcej przy Miejskiej Bibliotece Publicznej w Oświęcimiu są przykładem działań upowszechniających wiedzę naukową (https://cldgk.wordpress.com). Znajdziemy tu zarchiwizowane zapisy webinariów prowadzonych w ramach projektu Ogólnopolskiej Nagrody Literackiej im. K. Makuszyńskiego, z udziałem zarówno akademickich badaczy literatury dziecięcej (np. Alicji Baluch, Krystyny Zabawy, Alicji Ungeheuer-Gołąb. Małgorzaty Cackowskiej, Marty Woszczak, Małgorzaty Chrobak), bibliotekarzy (np. Jerzego Kumiegi), jak i jej współczesnych twórców (np. Aleksandry Cieślak).

Społeczny status wiedzy legitymizowanej jest wciąż w społeczeństwie większy niż popularnej (Lisowska Magdziarz 2009). Znakiem konwencjonalnie ustanawiającym status wiedzy o kulturze czytelniczej a prezentowanej w mediach jest biblioteka – jako instytucja lub księgozbiór prywatny czytelnika. W analizowanych recenzenckich programach telewizyjnych rozmowy z pisarzami, krytykami i czytelnikami prowadzone są zwykle na tle półek z książkami. Czynione jest to w celach perswazyjnych lub wychowawczych,

albowiem autorytet eksperta i pozytywne skojarzenie z jego naturalnym środowiskiem, w którym się go pokazuje, służą uwiarygodnieniu treści (w programie TV dla dzieci *Moliki książkowe* główni bohaterowie Molik i Molinka mieszkają w bibliotece, program *Cappucino z książkami* realizowany jest w księgarni). Reprezentant wiedzy naukowej w dyskursie medialnym to ten, kto dotyka wiedzy w najbardziej fizyczny sposób (jest akademikiem/badaczem i praktykiem, sam tworzy sztukę dla dzieci, naucza/wychowuje dzieci cudze lub własne), dlatego elementem wzmacniającym przekaz profesjonalnego znawstwa zagadnień książki dla dzieci może być informacja o posiadaniu małych dzieci przez niektóre redaktorki i redaktorów czasopisma „Ryms" lub wzmianka o czytaniu synom w *Oczytanym Blogu* Justyny Sobolewskiej na portalu „Polityki". Sami pisarze, gdy wypowiadają się literaturze dziecięcej albo napiszą tekst dla dzieci (jak np. Dorota Masłowska i jej książka „Jak zostałam wiedźmą. Opowieść autobiograficzna dla dorosłych i dzieci"), (nie)świadomie uwiarygadniają jego czytelniczą recepcję rzekomymi konsultacjami czy rozmowami z własnymi dziećmi. Taki model prezentowania wiedzy odpowiada formule mediów neotelewizyjnych z jednej strony, z drugiej zabieg ten zdaje się służyć budowaniu przez twórców programów lub e-recenzji przesłania o dostępności, przystępności, potoczności wiedzy o sztuce dla dzieci, co mogłoby jako wiedza naukowa odstraszyć zbytnią komplikacją i teoretycznością.

Inny przykład obecności wiedzy legitymizowanej i popularnej, opartej na osobistym doświadczeniu lekturowym, znajdziemy na stronie Instytutu Książki, gdzie obok (anonimowych) recenzji nowości wydawniczych o charakterze informacyjnym i waloryzującym, pisanych przez profesjonalnych krytyków (np. Katarzynę Kubisiowską o książkach Franciszki i Stefana Themersonów) w zakładce *Dyskusyjnego Klubu Książki*, zamieszczane są recenzje klubowiczów, w tym pisane przez dzieci i młodzież. Taki sposób przyjęła też redakcja czasopisma „Ryms", publikując swego czasu recenzje książek dla dzieci i młodzieży pisane przez najzdolniejszych studentów pedagogiki, a także redaktor audycji radiowej *Alfabet*, Barbara Gawryluk, zapraszając dzieci do recenzowania książek przez nie czytanych.

Relacja z wyprawy pedagoga w cyberprzestrzeń w poszukiwaniu naukowej wiedzy o książce dziecięcej

Poszukiwanie źródeł naukowej refleksji na temat kultury literackiej osób niedorosłych prowadzi do wniosku, że zdecydowanie najtrudniej dotrzeć do pełnotekstowych wydań publikacji zwartych. Monografii i opracowań o charakterze naukowym udostępnianych na zasadzie *Open Source* jest stosunkowo najmniej w porównaniu z artykułami na stronach czasopism specjalistycznych. Najłatwiej zaś dotrzeć do stron międzynarodowych stowarzyszeń naukowych czy zespołów ekspertów w dziedzinie literatury dziecięcej. Internet znacznie osłabił granice między polskimi i zagranicznymi badaniami literatury dziecięcej (Zabawa 2013: 20). Spośród globalnych sieci naukowych na uwagę zasługuje strona *The International Research Society for Children's Literature (IRSCL)*. To Międzynarodowe Towarzystwo Badań Literatury Dziecięcej zrzesza członków z ponad czterdziestu krajów,

jest organizacją naukową, promującą badania w dziedzinie literatury dziecięcej, czytelnictwa i dziedzin pokrewnych, a jej celem jest ułatwianie współpracy między naukowcami różnych krajów i dziedzin nauki oraz umożliwianie naukowcom z całego świata wymiany informacji, dyskusji zagadnień teoretycznych i empirycznych oraz inicjowanie i koordynowanie badań. Pod auspicjami IRSCL wydawany jest od 2008 roku półrocznik *International Research in Children's Literature*.

Hierarchicznie ustrukturowana, przebogata w formie i treści jest strona *The International Board on Books for Young People* (IBBY) będąca *a non-profit organization which represents an international network of people from all over the world who are committed to bringing books and children together.* Portal IBBY to swego rodzaju kopalnia wiedzy o kulturze literackiej. Uwadze badaczy poszukujących naukowej wiedzy z pewnością polecić warto zasoby cyfrowe: podstrony kongresów organizowanych co dwa lata przez sekcje narodowe IBBY lub biennale książki. Polska sekcja IBBY, obok Instytutu Książki, pełni rolę formalnego centrum informacji o literaturze dziecięcej. Poprzez łańcuszek udostępnionych, aktywnych adresów witryna ibby.pl rozbudowuje się do nieograniczonych rozmiarów. Znajdziemy tu linki hipertekstowe, odsyłające do rekomendowanych miejsc w Sieci, np. do jednego z pierwszych w Polsce arcyciekawego portalu o książkach *Bromba,* autorstwa Iwony Hardej.

Wybrane formy prezentacji literatury dziecięcej i młodzieżowej w cyberprzestrzeni

Przeglądanie zasobów Internetu pozwala dotrzeć do dokumentacji wielu różnych przejawów wspierania literatury i czytelnictwa dziecięcego, zarówno o charakterze społecznym, jak i marketingowym, co świadczy o pogłębiającej się komercjalizacji dzieciństwa według M. Zająca (2013: 216). Przejawy obecności kultury literackiej w cyberprzestrzeni przypominają koktajl z maku[3], albowiem jest ona dość mocno rozproszona i niejednorodna. Opisywane zjawiska mają charakter dynamiczny i nieuchwytny. W dalszej części artykułu analizie poddano zawartość wybranych stron internetowych poświęconych książce dziecięcej, których głównym celem nie jest osiąganie zysku finansowego, lecz szeroko rozumiana edukacja społeczna, dlatego w niewielkim stopniu interesowano się stronami komercyjnymi (np. wydawnictw, księgarń). Chodziło bowiem o przedstawienie takiego nurtu w promocji książki, w którym jest ona oceniana jako wartościowe narzędzie służące akulturacji oraz niezbywalny instrument do wszelkich działań o charakterze edukacyjnym (Zając 2000: 40–43). Niejednokrotnie przeprowadzenie linii demarkacyjnej między tym, co jest komercyjne a co edukacyjne, nie jest możliwe, przykładem modą być strony wydarzeń literackich takich jak międzynarodowe targi książki i towarzyszące im konferencje (http://www.londonbookfair.co.uk/en/Whats-On/conferences/) czy strona kolejnych edycji polskiego Festiwalu Literatury dla Dzieci (http://fldd.pl).

[3] Określenie zapożyczone z książki Marty Syrwid *Koktail z maku*, Warszawa 2014.

a. Strony internetowe pisarzy i konkretnych tytułów książkowych

Wielu pisarzy zdaje się świadomie kreować swój wizerunek w mediach cyfrowych, co jest widoczne w trosce zarówno o treść, jak i formę autoprezentacji. Większość uznanych w świecie autorów ma swoje profile (zob. http://www.shauntan.net/). Polscy twórcy ciężko pracują na swoją globalną markę (Adamczewska 2012). Grzegorz Kasdepke pytany przez prowadzących 31. wydanie programu *Xsięgarnia* (w TVN 24) o swoją popularność, odpowiedział: „O tyle się cieszę swoją sytuacją, że w przypadku autorów książek dla dzieci bohaterowie książek są popularniejsi niż my".

Innowacyjne, całkowicie samoistne witryny promocyjne związane z książkami dla dzieci istnieją w polskiej Sieci od 2007 roku (Zając 2013: 225). Każde niemalże wydawnictwo oferuje internaucie projekt prezentujący książki w bardzo wielostronny i efektowny sposób – rzadko można przeczytać całą książkę, częściej zapoznać się z jej fragmentem, obejrzeć ilustrację, poznać biografię autorów, przeczytać lub obejrzeć wywiady z nimi, wziąć udział w konkursie czy zabawie. Warto podkreślić obecność dwóch fenomenów w obszarze współczesnej kultury książki dziecięcej, którymi są dzieła integralne w postaci audiobooków i picturebooków, albowiem dowodząc polisensoryczności tekstów tworzonych dla dzieci, stawiają przed badaczami zadania analizowania nie tylko tekstu literackiego, ale też warstwy fonicznej i wizualnej dzieła (Zabawa 2013). „Literatura audialna" (foniczna) to teksty odtwarzane przez lektorów (coraz częściej też samych autorów) w interpretacji aktorskiej, z opracowaniem dźwiękowym i muzycznym. Stanowią przykład dzieł całościowych, projektów audiotekstowych zapisanych na różnych nośnikach. Są zarówno elementem procesu odzyskiwania żywego słowa mówionego (Hopfinger 2005), jak i nową sztuką ery elektronicznej (Zabawa 2013: 32).

b. Czasopisma eksperckie

Witryny internetowe czasopism (zdigitalizowanych i digitalnych) poświęconych literaturze dziecięcej i młodzieżowej i adresowanych do dorosłych pośredników książki pełnią istotne funkcje: informacyjne, naukowe, popularyzatorskie i koordynujące. Skupiają wokół siebie krąg specjalistów, zajmujących się profesjonalną krytyką literacką i promocją wiedzy fachowej o tej formie kultury literackiej. Prężne polskie ośrodki naukowe wydają i udostępniają czasopisma specjalistyczne. Na polskim rynku najdłużej ukazuje się „Guliwer", publikujący zarówno teksty naukowe, historyczno-naukowe, jak i recenzje książek. Za sprawą Społecznej Pracowni Digitalizacji Śląskiej Biblioteki Cyfrowej możemy zapoznać się z pełną treścią numerów opublikowanych w latach 2003–2015. Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego wydaje od roku 2010 międzynarodowe czasopismo naukowe poświęcone twórczości związanej z dzieckiem jako kulturowym punktem odniesienia (adresatem, tematem, inspiracją etc.) *Filoteknos. Literatura dziecięca – mediacja kulturowa – antropologia dzieciństwa / Children's Literature – Cultural Mediation – Anthropology of Childhood*. Podobną inicjatywę podjął Ośrodek Badań Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, wydając od roku 2016 internetowy półrocznik naukowy, poświęcony zagadnieniom literatury dziecięcej

i jej szeroko pojętym kontekstom „Czy/tam/czy/tu" (http://www.ctct.polonistyka.uj.edu.pl/o-czasopismie).

Zróżnicowaną ze względu na użytkowników strukturę treściową ma „Ryms", anonsowany przez redakcję jako wyjątkowy na polskim rynku wydawniczym kwartalnik (wersja papierowa nie jest wprawdzie udostępniana w całości, ale wybrane artykuły już tak) oraz wortal o książkach dla dzieci i młodzieży, skierowany do nowoczesnych i ambitnych rodziców, nauczycieli, wychowawców, bibliotekarzy: *przeznaczony dla tych wszystkich, którzy: dbają o rozwój swoich dzieci, podsuwając im mądre i pięknie zilustrowane książki, lubią być ze wszystkim na czasie, także ze współczesną literaturą dziecięcą, lubią wiedzieć.* Do maja 2017 roku ukazało się 29 numerów papierowego RYMSA, natomiast specjalistyczny portal www.ryms.pl o książkach dla dzieci i młodzieży w obecnej szacie graficznej działa od 2009 roku. Wśród czasopism recenzenckich na uwagę zasługuje wydawany od 2007 roku do dziś „Świat Książki Dziecięcej" – miesięczny dodatek do czasopisma „Poradnik Bibliotekarza". Dostęp do e-wydań archiwalnych numerów magazynów literackich (np."Książki w Tygodniku") znacznie poszerza rozmiar próby i otwiera przestrzeń dalszych eksploracji.

c. Blogi literackie profesjonalistów, pasjonatów i fora internetowe czytelników

Blog traktowany jest w świecie nowoczesnych form medialnych jako środek komunikowania siebie światu. W sposobie autoekspresji jest on zbliżony do autobiograficznej literatury konfesyjnej. Przykładem oryginalnego bloga może być finalista konkursu na blog roku 2011 *Wielokropek* (wielokropek.com.pl/blog), niezwykle rozbudowany i poświęcony życiu kulturalnemu dziecka. Stale obecny w blogosferze, aczkolwiek już nieaktualizowany, blog *Zajęcza nora* Michała Zająca, profesora literatury dziecięcej i młodzieżowej, był w rzeczywistości jednym z pierwszych profesjonalnych portali blogowych.

Interesującą formą internetowego życia literackiego są blogi literackie zawierające autonarracje z czytelniczych wrażeń ujęte w formę recenzenckich felietonów bądź esejów. Najbardziej wyrazistym przykładem był do niedawna blog *Poczytaj mi synku. O wychowywaniu przez czytanie* (http://sobolewska.blog.polityka.pl/), reaktywowany pod nazwą *Oczytany blog* Justyny Sobolewskiej, dziennikarki "Polityki" i krytyka literackiego, współprowadzącej program o książkach „Czytelnia" w TVP Kultura. W roku 2010 autorka tak uzasadniała jego pisanie: *U mnie w domu czytało się na głos i sama lubię czytać – mojemu synowi, Maćkowi. A największą frajdę sprawia mi powrót do książek z mojego dzieciństwa. Popularne były wtedy książeczki z serii „Poczytaj mi mamo!"*. Podobnych przykładów jest w Sieci znacznie więcej. Wśród nich na uwagę, ze względu na kilkuletni staż prowadzenia i rozległość tematyczną, zasługują strony Moniki Obuchow (http://znak-zorro-zo.blogspot.com), która przedstawia się jako *dziennikarka i reżyserka telewizyjna, publicystka, wariatka książkowa, spamer kulturalny i matka dzieciom*. Dla wielu czytelników blogerka jest Technologiem Żywienia Książkami, Dorota Koman – poetka, redaktor, krytyk literacki wiceprezes Stowarzyszenia Pisarzy Polskich i Polskiej Sekcji IBBY na blogu ***Od Do*** (http://przyjacielksiazki.pl) określa siebie jako Przyjaciela Książki. Wśród

lektur Moniki Badowskiej, „pożeraczki" książek w blogosferze, autorki strony http://prowincjonalnenauczycielstwo.blogspot.com, znajdziemy rekomendacje i krytyczne recenzje książek dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Weronika Kołodziej i Grzegorz Teszbir (http://www.lupuslibri.pl/) prowadzą natomiast blog o ciekawych książkach dla dzieci, ładnych komiksach, nietypowych publikacjach oraz dobrym książkowym designie. Typowo recenzencki charakter ma blog zaczytani.blox.pl Joanny Jagodzińskiej, językoznawczyni, pedagożki, logopedki i polonistki.

Przykładem nowych narzędzi i praktyk lekturowych są różne kolektywne praktyki lekturowe, czyli wspólne czytanie na forach czy w ramach dużych portali czytelniczych (jak *Goodreads* czy polska *BiblioNetka*). Choć kolektywne czytanie ma długą tradycję, to za sprawą technologii ta praktyka ulega zmianie, ponieważ jakkolwiek sama czynność lektury pozostaje indywidualna, to w ramach grupy można o książce porozmawiać, wymienić się cytatami, porównać z innymi książkami i to wszystko rozgrywa się w gronie ludzi, których łączy nie tyle wspólne pochodzenie, miejsce zamieszkania czy inne więzi w rzeczywistości, tylko fakt, że lubią czytać podobne książki. A zatem to gust staje się główną płaszczyzną budowania więzi (Maryl 2013). Wyjątkowo bogatego materiału do studiów praktyk lekturowych dostarcza *Forum Fanów Małgorzaty Musierowicz* (FFMM), aktualnie noszące nazwę *Eksperymentalnej Strony Dyskusyjnej* (ESD). Analiza strony pozwala śledzić, jakie satysfakcje mogą przynosić rozmowy o literaturze prowadzone w warunkach forum internetowego, a także stwarza okazję do przyjrzenia się temu ostatniemu jako generatorowi swoistej twórczości czy praktyk interpretacyjnych dyskutantów (Dawidowicz-Chymkowska 2012). Internet w znacznej mierze zaburzył dotychczasowy podział publiczności literackiej na interpretatorów negocjatorów sensu, należących do społeczności literaturoznawczej i przez nią kontrolowanych przez upublicznienie swych interpretacji włączających się do swoistej gry społecznej i ekonomicznej oraz czytelników, którzy pozostają poza ową grą. Interpretacje realnych uczestników gry interpretacyjnej, niewchodzących do grona profesjonalistów, są powszechnie dostępne i mają swoje grono odbiorców.

d. Audycje radiowe

Swoisty fenomen kultury współczesnej stanowią zapośredniczone za sprawą Internetu audycje radiowe. Polskie publiczne media radiowe należą do najnowocześniejszych i najbardziej innowacyjnych. Mimo wielu zmian programowych radio poświęca sporo miejsca literaturze w formie czytania utworów i słuchowisk, a ich poziom jest wysoko oceniany przez krytyków. Trudno jest ocenić efekty działań radia w zakresie propagowania kultury czytelniczej, niewątpliwie kulturotwórczą funkcję pełnią kanały tematyczne, takie jak *Radio Bajka*. Ze wszech miar godną polecenia dzieciom, rodzicom, nauczycielom i wszystkim pasjonatom dobrych książek jest prowadzona od ponad dziesięciu lat na antenie Radia Kraków audycja *Alfabet*. Jej realizatorką jest Barbara Gawryluk, dziennikarka, pisarka i tłumaczka literatury szwedzkiej. Autorski magazyn literacki ma bardzo rozbudowaną formę, charakter intermedialny, o czym świadczy bogate archiwum. Znani aktorzy

czytają fragmenty książek, dzieci je recenzują, a pisarze, ilustratorzy, tłumacze i wydawcy opowiadają o nowościach. Do studia zapraszani są literaturoznawcy i ludzie związani z szeroko pojętą kulturą książki. Audycję tworzą cykliczne programy: „Alfabet", z którego dowiemy się co lubili czytać dorośli, kiedy byli dziećmi; „Książka na każdą pogodę" prezentujący tytuły niekoniecznie najnowsze, ale za to takie, do których chętnie wracamy. Ponadto w każdym programie prowadzone są zabawy i konkursy z literackimi nagrodami, a na zakończenie słuchamy „Lektury do ucha", czyli fragmentu audiobooka

e. Audycje telewizyjne o książkach – różne oblicza edutainmentu

Programy telewizyjne podejmujące problematykę książki są z jednej strony dostosowane do specyfiki grupy odbiorczej, z drugiej jednak stają się częścią strumienia przekazów telewizyjnych i podlegają prawom odbioru rozproszonego, prawom marketingu i telemetrycznego zarządzania. Trwają od 6 do maksymalnie 30 minut, jak np. *Moliki książkowe, czyli co czytać dziecku*[4]. Jedynkowe przedszkolaki wybierały się na wycieczkę do drukarni, zaglądały do biblioteki, produkowały papier i uczyły się piosenki „Kolorowe książki". Podobny program „Domowe przedszkole" inspirował dzieci do aktywności twórczej i nauki poprzez zabawę (np. audycja *Jak powstały książki*). Kanał TVP ABC emituje także „Czytanie przed spaniem, czyli cała Polska czyta dzieciom" – pełen ciepła cykl, w którym ambasadorzy akcji „Cała Polska czyta dzieciom" – znakomicie aktorzy i znani dziennikarze – czytają bajki. Medioznawczyni Katarzyna Mąka-Malatyńska (2009) przekonuje jednak, iż w programach dla dzieci panuje „epidemia pouczania", nadmiernie ekspresywne, przerysowane aktorstwo oraz nie zawsze dla dziecka zrozumiała gra konwencjami, tytułami i postaciami (autorzy nawiązują do wiedzy, którą dziecko czerpie ze środków masowego przekazu i do rozwiązań bliskich kinu akcji, nieprzeznaczonemu dla widzów w tym wieku). Błąd większości autorów polega na ignorowaniu odbiorcy na niespójnej wewnętrznie idei programu, która znajduje odbicie w niekonsekwentnym, wewnętrznie sprzecznym wizerunku wirtualnego widza. O *edurozrywce* możemy mówić wtedy, gdy tematem są wiedza z jakiegoś obszaru a dobór treści, ich selekcja i stosowne rozwiązania formalne wskazują na zabawę, grę, atrakcję, sensację (Lisowska-Magdziarz 2009).

Dłuższym i zarazem ciekawszym programem jest *Xięgarnia* (TVN 24) i anonsowany jako cykl rozmów z najwybitniejszymi i najbardziej popularnymi polskimi pisarzami. Audycja i ściśle z nią związany serwis internetowy xiegarnia.pl. mają pomóc widzom wybrać najlepsze książki spośród 30 tysięcy tytułów ukazujących się co roku na polskim rynku. Z rzadka, ale jednak do programu zapraszani są twórcy książek dla dzieci, np. Rafał Kosik, Adam Wajrak, Michał Rusinek.

Popularyzacja wiedzy w mediach masowych to wielkie zwycięstwo wiedzy potocznej, to ona ustanawia warunki dla prezentacji wszelkich innych form wiedzy. Logika edutainmentu, kształtując upodobania i przyzwyczajenia odbiorcze, wymusza działania dostosowawcze wobec szkoły czy uczelni (Lisowska-Magdziarz 2009). Na wiedzę repre-

[4] Audycja dla dzieci emitowana w latach 2005–2012 przez TVP1 i powtarzana przez TVP Polonia i TVP Kultura. W przeciągu 7 lat zrealizowano blisko 100 wydań programu.

zentowaną w mediach składają się treści dobierane i selekcjonowane z punktu widzenia edutainmentu, nie jest więc ona ani obiektywna, ani wielowymiarowa. Brak tu często podejścia analitycznego, ale też ustrukturowania i sensownego kontekstu. Natura współczesnych mediów działających w systemie *zip culture* – kultury przyspieszenia, skrótu, kondensacji treści w oczywisty sposób nie pozwala na głębszą refleksję. Gdy w grę wchodzi neotelewizyjne, strumieniowe, *zappujące* użytkowanie mediów – nie ma okazji do odbioru całościowego.

Podsumowanie

Kultura literacka, pojmowana jako „system orientacyjny", umożliwiający uczestnictwo w procesie komunikacji literackiej. jest reprezentowana w dyskursie medialnym wielopłaszczyznowo. W cyberprzestrzeni ma miejsce konwergencja dyskursu naukowego i potocznego, polegająca na wzajemnej wymianie i stapianiu się wiedzy naukowej oraz potocznej, zdroworozsądkowej, opartej na powszechności sądów i społecznym konsensusie. Użytkowanie Internetu odbywa się w świecie epistemologii telewizyjnej i do niej jest przystosowane. Media generują i skutecznie rozpowszechniają popularną wiedzę kolektywną – zbiorowe, zdroworozsądkowe wyobrażenia i sądy, powstające w wyniku szerokiego kolportowania i częstego powtarzania przez ludzi obytych z mediami. W skład tej wiedzy wchodzą zarówno informacje i poglądy o charakterze potocznym, zdroworozsądkowym, jak i uproszczone i wyselekcjonowane fragmenty wiedzy legitymizowanej, jedne i drugie wzajemnie się uwiarygodniają.

Dla badacza współczesnej kultury literackiej zasoby sieciowe stanowią galaktykę tekstów, hipertekstów, portali, forów i blogów. Ze względu na ograniczenia redakcyjne przedstawiono wyniki analizy zawartości wybranych przekazów medialnych, które dla akademików prowadzących badania w obszarze nauk społecznych i humanistycznych, jak i potrzebujących fachowej wiedzy nauczycieli, dziennikarzy czy rodziców, mogą stanowić źródła wiarygodnych danych. Badacze pozyskają dostęp do wyników najnowszych badań, głównie poprzez eksploracje witryn internetowych międzynarodowych instytucji lub zdigitalizowanych, specjalistycznych czasopism i relacji z wydarzeń naukowych. Wartość edukacyjna medialnych form wiedzy o literaturze dziecięcej jest niekwestionowana, ale dostęp do publikacji książkowych i artykułów dość ograniczony (wyjątkiem są pełnotekstowe wydania czasopism „Guliwer", „Filoteknos"). W procesie samokształcenia wartość prezentowanych form przekazu wiedzy o książce dziecięcej (portali instytucji państwowych, stowarzyszeń naukowych, blogów, audycji radiowych i telewizyjnych) jest niezaprzeczalna, a w przypadku kampanii społecznej „Cała Polska czyta dzieciom" skuteczność uświadamiania zalet czytania potwierdzona badaniami. Dla nauczycieli nowomedialne reprezentacje wiedzy o współczesnej literaturze dziecięcej i młodzieżowej stanowić mogą podręczną, alternatywną wobec tradycyjnych formę doskonalenia. Telewizyjny sposób narracji i wyjaśniania kwestii naukowych, oglądanie wykładów (relacje z konferencji), współudział (webinaria) wielu osobom pomagają w samokształceniu. Naj-

istotniejszy komponent wychowania literackiego powinny stanowić zróżnicowane formy zajęć uniwersyteckich o literaturze dziecięco-młodzieżowej i systematyczna krytyczna lektura samych tekstów z tego obszaru (literatury podmiotowej i przedmiotowej), ponieważ jak głosi hasło kampanii: *Mądra szkoła czyta dzieciom*.

W Sieci znajdziemy różne formy wspierania literatury i czytelnictwa dziecięcego, począwszy od działań popularyzujących książkę, jej autora, czytelnictwo, poprzez reklamy, profesjonalne i nieprofesjonalne recenzje, po teksty udostępniane w całości lub we fragmentach, w wersji drukowanej lub audialnej, na facebookowych profilach twórców i instytucji kończąc. Sieć w atrakcyjny wizualnie sposób dostarcza i na masową skalę upowszechnia treści z zakresu kultury i sztuki dziecięcej. Wyselekcjonowane zasoby internetowe, odpowiednio wykorzystane przez edukatorów, mogą być doskonałym sprzymierzeńcem w procesie kształtowania kultury czytelniczej współczesnego odbiorcy. Potwierdzenie tej tezy znajdziemy w działaniach podejmowanych przez filologie uniwersyteckie na rzecz uczynienia z Internetu i multimediów skutecznych narzędzi dydaktycznych.

Literatura

Adamczewska I. (2012), *Pisarz w mediach masowych, czyli autentyzm jako literacki chwyt (auto) promocyjny*. „Teksty Drugie", 6.

Borowski D. (2015), *Jak w nowych mediach promuje się czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży. Wybrane przykłady.* W: M. Wróblewski, E. Kruszyńska, A. Szwagrzyk (red.), *Sztuka dziecięca i młodzieżowa a nowe media*. Toruń, Wydawnictwo UMK.

Czabanowska-Wróbel A. (2016), *Literatura dziecięca – pomiędzy literaturą światową i globalną*. „Wielogłos" Pismo Wydziału Polonistyki UJ, 1 (27).

Dawidowicz-Chymkowska O. (2012),*"Wynaturzone" Forum Fanów Małgorzaty Musierowicz jako interakcyjna maszyna interpretacyjna: studium przypadku*. „Teksty Drugie", 6.

Höijer, Birgitta (2011), *Social Representations Theory*: *A New Theory for Media Research*. "Nordicom Review", Vol. 32, No. 2.

Holsti O.R. (1969), *Content Analysis for Social Science and Humanities*. Reading, MA, Addison-Wesley.

Hopfinger M. (2010), *Literatura i media po 1989 roku*. Warszawa, Oficyna Naukowa.

Hopfinger M. (red.) (2005), *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku: antologia.* Warszawa, Oficyna Naukowa.

Juza M. (2007), *Wiedza ekspercka a mądrość zbiorowa w komunikacji internetowej*. „Studia Socjologiczne", 3.

Leszczyński G. (2003), *O krytyce książki dziecięcej*. W: tegoż, *Literatura i książka dziecięca*. *Słowo-obiegi-konteksty*. Warszawa, CEBID.

Leszczyński G., Zając M. (2013), *Książka i młody czytelnik: zbliżenia, oddalenia, dialogi: studia i szkice*. Warszawa, Wydawnictwo SBP.

Lisowska-Magdziarz M. (2004), *Analiza zawartości mediów: przewodnik dla studentów*. Kraków, Wydawnictwa UJ.

Lisowska-Magdziarz M. (2006), *Analiza tekstu w dyskursie medialnym: przewodnik dla studentów.* Kraków, Wydawnictwo UJ.

Lisowska-Magdziarz M. (2009), *Medialne reprezentacje wiedzy*. W: M. Filiciak, G. Ptaszek (red.), *Komunikowanie (się) w mediach elektronicznych: język, edukacja, semiotyka*. Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Maryl M. (2012), *Literatura i e-społeczeństwo*. „Teksty Drugie", 6.

Mąka-Malatyńska K. (2009), *Uwagi o odbiorcy wirtualnym w telewizyjnych programach dla dzieci.* W: G. Leszczyński (red.), *Sztuka dla dziecka jako forma komunikacji społecznej*. Poznań, Centrum Sztuki Dziecka.

Szpunar M. (2017), *Imperializm kulturowy internetu*. Kraków, Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Tałuć K. (2009), *Literatura dla młodego odbiorcy w polskojęzycznych zasobach sieciowych.* W: K. Heska-Kwaśniewicz (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży* (*po roku 1980*). T. 2. Katowice, Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego.

Wierny S. (2008), *Użytkowanie Internetu i czytelnictwo internetowe w Polsce w 2006*. W: G. Straus, K. Wolff, S. Wierny, *Czytanie, kupowanie, surfowanie: społeczny zasięg książki w Polsce w 2006 roku*. Warszawa, Instytut Książki i Czytelnictwa, Biblioteka Narodowa.

Wróblewski, Kruszyńska, Szwagrzyk (red.) (2015), *Sztuka dziecięca i młodzieżowa a nowe media*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe UMK.

Zabawa K. (2013), *Rozpoczęta opowieść: polska literatura dziecięca po 1989 roku wobec kultury współczesnej*. Kraków, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM.

Zając M. (2009), *Promocja książki dla dzieci w Internecie. Wybrane zjawiska* W: G. Leszczyński, D. Świerczyńska-Jelonek, M. Zając (red.), *Ocalone królestwo. Twórczość dzieci – perspektywy badawcze – problemy animacji*. Warszawa, Wydawnictwo SBP.

Netografia

http://encyklopediadziecinstwa.pl

http://www.ibby.org/ (*The International Board on Books for Young People (IBBY*)

http://www.irscl.com/ (*The International Research Society for Children's Literature*)

http://www.kamar.domeczek.pl/OMC%20www/Our_Mythical_Childhood_Publication_of_Research_Results.html

http://sbc.org.pl/dlibra

http://www.radiokrakow.pl/audycje/alfabet/

http://www.ifp.uni.wroc.pl/filoteknos

https://cldgk.wordpress.com

http://www.ctct.polonistyka.uj.edu.pl

http://www.getcaughtreading.org/literacy-first-book.php

http://www.londonbookfair.co.uk/en/Whats-On/conferences/

http://xiegarnia.pl

wielokropek.com.pl/blog